

Samerne på vej mod selvstyre

Af Claus Oreskov og Boris Zeichner

Samisk selvstyre var det centrale tema, da samere fra hele Norden og Rusland mødtes i den Nordsvenske by Kiruna 28.-30. september til samernes 17. konference. Konferencen samlede over 200 delegerede, gæster, sympatisører og andre interesserede fra hele verden.

Samekonferencen er samerådets højeste beslutningsorgan og afholdes hvert fjerde år. Samerådet er et samarbejdsorgan for samiske organisationer i Norge, Sverige, Finland, og Rusland.

Rådets overordnede målsætning er at varetage samernes interesser som et folk, styrke samernes samhørighed over grænserne og arbejde for, at samerne også i fremtiden anerkendes som et folk, hvis kulturelle, politiske, økonomiske og sociale rettigheder skal sikres. Samerådets arbejdsfelt indbefatter også internationalt NGO-arbejde, og rådet deltager og er repræsenterede i forskellige processer og foretagender så som: FN, ILO, EU, Arktisk Råd, Barentssamarbejdet m.fl.

Det samiske folk og det landområde der dækker den samiske bosætning og de landområder, hvor samerne traditio-

nelt har haft deres erhverv, så som rendrift og fiskeri, kaldes under et for Sápmi – samernes folk og land.

Samisk selvbestemmelse

Temaet på samekonferencen var selvbestemmelse. Selvsagt et meget kompliceret og mangesidet spørgsmål for et folk, der er delt af grænser mellem fire nationalstater: Norge, Sverige, Finland og Rusland, og som idag kun udgør majoriteten i 3 kommuner. Det er dog også en kendsgerning, at samiske fjord- og kystfiskere og rendriftsamer gennem hele historien har anvendt store land- og vandområder som en forudsætning for deres erhverv. Land- og vandområder som traditionelt blev fordelt og anvendt efter samiske sædvaneregler og ud fra den betragtning, at dette var samernes eget land. Samerne har aldrig gennem traktater afstået land og har heller ikke

Mag.scient. Claus Oreskov og stud.mag. Boris Zeichner deltog som observatører på samekonferencen for den danske NGO INFONOR med støtte fra det arktiske miljøsekretariat.

Samerådets formand Lars-Anders Baer overrækker æresprisen til Mikkel Isak Mathisen Oskal. Foto: Boris Zeichner.

tabt territorielle rettigheder gennem krige eller på anden vis. Kolonialiseringen af Sápmi (samernes land) har været snigende og ublodig, men ikke mindre brutal end andre steder i verden, når det gælder undertrykkelse af samefolkets kulturelle og økonomiske rettigheder. I Sverige betalte samerne på et tidspunkt skat til kronen af deres land, alligevel vægrer den svenske stat sig idag imod at anerkende samernes ejendomsret til dette skatteland. Spørgsmålene er mange; hvordan skal et samisk selvstyre se ud, hvilke kompetenceområder skal et eventuelt selvstyre besidde og det helt store spørgsmål om retten til selvforvaltning af naturressourcerne, herunder retten til land og vand.

For mange af debattørerne var det vigtigt at afmytologisere betydningen af selvbestemmelse. Det blev præciseret gentagne gange, at selvbestemmelse for oprindelige folk ikke er ensbetydende med dannelsen af en selvstændig stat eller løsrivelse fra nationalstaterne. Nogle af debattørerne hævdede, at ideen om en nationalstat slet ikke hørte med til den måde, som oprindelige folk tænkte på, men at nationalstaten var noget som kolonimagterne havde opfundet. John Henriksen forklarede, at selvbestemmelsesretten ikke altid har været knyttet til ideen om en stat. Før 2. verdenskrig og dannelsen af FN anvendte man indenfor folkenes forbund begrebet »folkenes selvbestemmelse« i mod-

sætning til »Staternes selvbestemmelse« (det er forøvrigt denne folkenes selvbestemmelsesret, der ligger til grund for Sønderjyllands genforening med Danmark i 1920). I sin indledningstale gjorde samerådets formand Lars-Anders Baer det klart, at det samiske folk har en utvetydig ret til selvbestemmelse, og at denne ret skal ses i et historisk perspektiv. Lars-Anders Baer fremhævede to processer, som har indflydelse på den nuværende debat om selvbestemmelse. Den ene var de forandringer i den geopolitiske situation i Sápmi, der foregik på 1980-90 tallet, hvor der blev etableret folkevalgte sameting på finsk, svensk og norsk side, og den anden var den internationale mobilisering, som oprindelige folk verden over påbegyndte i midten af 1970-tallet. En mobilisering der førte direkte til oprettelsen af FNs arbejdsgruppe for oprindelige folk, der i 1994 fremlagde et forslag til en deklaration for oprindelige folk til kommissionen for de menneskelige rettigheder.

Lars-Anders Baer fremhævede samisk parlamentarisk råd (som dannedes 1999) bestående af sametingene i Sverige, Norge, Finland, arbejdet med en nordisk samekonvention (som skal harmonisere lovgivningen i de forskellige lande der vedrører samerne) og en fælles samisk platform indenfor EU som centrale områder for en fortsat politisk, kulturel, sproglig og økonomisk integration af Sápmi. Der var mange forskellige bud på, hvad selvbestemmelse indebærer. Diskussionerne afspejlede mere en mangfoldighed end egentlig uenighed. Retten til land og vand blev fremhævet af de fleste, retten til at bestemme

i egne anliggender, f.eks. sprog og kultur, rendriften, det var vigtige områder. Interessant var det, at der på denne samekonference blev talt meget om selvbestemmelsesretten ud fra FN-konventionen om civile og politiske rettigheder, i modsætning til en mere snæver rettighed reserveret for oprindelige folk. Heri ligger et strategisk skift som viser, at samerne nu er parate til at gå ud og forhandle rettigheder ud fra en position, hvor de kan og vil sidestille sig med alle andre folkeslag. Denne position viser tilbage til samekonferencen i Gällivare 1971, hvor konferencen konkluderede: »Vi er samer, og vi vil være samer uden derfor at være mere eller mindre end andre folk i verden«. For os, der kommer fra en fri nation, kan det lyde banalt, men for et folk, der har været udsat for umyndiggørelse, udbytning og kolonisation i århundreder, er denne udtalelse intet mindre end en magtfuld manifestation! Sven-Roald Nystø, præsident i det norske sameting, var nok den der klarest gav udtryk for, at oprindelige folks rettigheder må være de samme som alle andre folks rettigheder (FN konventionen): »Jeg tror ikke,« sagde han, »at det vil være hensigtsmæssigt om, vi udvikler en egen forståelse af begrebet selvbestemmelse, som kun gælder for oprindelige folk. Et folks ret til selvbestemmelse må gælde for ethvert folk og det inkluderer selvsagt også oprindelige folk«.

Hvordan processen henimod selvbestemmelse skal foregå fremover var der divergerende meninger om. Nogle mente, at staterne havde ansvaret for at komme med et udspil, og andre mente,

Samer fra hele Sápmi samledes i Kiruna. Her Nils Tommas Labba. Foto: Boris Zeichner.

at samerne skulle skitsere et udkast om, hvad de mente med selvbestemmelse og så gå til de respektive regeringer. Et kompromis midt imellem blev foreslået, nemlig at de respektive regeringer samt de samiske folkevalgte organer starter processen fra begge sider. Samtidig vil debatterne brede sig i de samiske samfund og foreninger. Der er ingen tvivl om, at samerådet på denne 17. konference har sparket en proces igang om nødvendigheden af selvbestemmelse som en forudsætning for, at det samiske folk kan udvikle deres erhverv og kultur og selv tage vare på naturressourcerne i Sápmi i det nye årtusinde.

Samerne er et oprindeligt folk i Europa

Samerne har altid haft en stærk bevidsthed om at tilhøre de oprindelige befolk-

ninger, hvorfor international politik og solidaritet med andre oprindelige folk gennem årene har stået i fokus for samerådets aktiviteter. Denne politik afspejlede sig i konferencens udenlandske gæster. Her var grønlandske Tove Søvn-dal fra oprindelige folks kontor i København, Daryn Leas som repræsenterede indianerne i Yukon i Canada og Arthur Manuel også fra Canada. Sidstnævnte fremhævede vigtigheden af samarbejde mellem Canadas indianere og samerne og præciserede, at selvbestemmelse betød, at et folk selv kunne vælge den regering de ville have. Arthur Manuels far var forøvrigt en af arkitekterne bag den internationale politiske bevægelse af oprindelige folk, som tog sin begyndelse i 1970erne. Fra Grønland kom Aqqaluk Lyng, præsident for

inuit sammenslutningen ICC. Aqqaq, der selv er en fremragende digter, overraskede forsamlingen ved at deklareret et digt af den samiske digter Paulus Utsi først på grønlandsk og dernæst på skandinavisk. Fra Rusland kom der, udover de russiske samere, Mikhail Todyshev som repræsentant for paraplyorganisationen for oprindelige folk i Rusland RAIPON. Han forklarede, at oprindelige folk i Rusland ofte anklages for separatisme, hvis de ønsker selvbestemmelse. »Men vi opfatter selvbestemmelse som lokal bestemmelse over naturressourcerne,« sagde Todyshev. I sin indledningstale fremhævede Lars-Anders Baer, at samerne er det eneste oprindelige folk i Europa, og endvidere hed det i Kiruna-deklarationen, som blev vedtaget på konferencen, at: »for at sikre en effektiv varetægtelse af samiske interesser og rettigheder indenfor den Europæiske Union må der etableres en egen samisk EU region.«

Ærespris

Samerådet vil med æresprisen hædre traditionel samisk kundskab. Samerådets formand, Lars-Anders Baer overrakte prisen til den 79 årige rendriftsame *Mikkel Isak Mathisen Oskal*, som har stor kendskab til gamle tiders leve-sæt og rendrift, både i skoven, på fjeldet og ved kysten. Han har altid levet i nærkontakt med naturen, og hans store fortælleevne, hvad angår historier om hændelser, gamle myter og sagn er vidt kendt. Netop dette anser samerådet som værende af stor betydning for at bevare samisk sprog og for forståelsen

af svundne tiders tanke og udtryks-måde.

Det Permanente Forum

I juli gav FNs økonomiske og sociale råd sin fulde tilslutning til etableringen af et Permanent Forum for oprindelige folks anliggender indenfor FN.

Organet skal kunne tage alle sager op, som falder ind under FNs økonomiske og sociale råd, heri blandt andet økonomisk og social udvikling, kultur, miljøspørgsmål, uddannelse, helse og menneskerettigheder.

Det Permanente Forum skal bestå af 16 medlemmer med stemmeret, hvoraf 8 skal udpeges af oprindelige folk. Udover disse skal forumet være åbent for alle interesserede regeringer og oprindelige folks organisationer, som alle kan tage del i debatten.

I samerådet har man i længere tid diskuteret, hvem man kunne stille op til posten i det Permanente forum. På Samekonferencen faldt valget enstemmigt på Professor *Ole Henrik Magga* som kandidat til medlem i FNs Permanente Forum. Ole Henrik Magga har erfaring som leder for Norske samers Riksforbund, 8 år som Sametingspræsident i Norge og tidligere medlem i UNESCOs kulturkomite og har derfor god indsigt i samiske spørgsmål, såvel som kendskab til hvilke problemer andre oprindelige folk kæmper med.

Med valget af Ole Henrik Magga er beslutningen dog ikke truffet, da man sandsynligvis må enes om en fælles kandidat med blandt andre Grønland.